

Turva teillä tietämättömillä

Suomen evakkolasten turvallisuuskokemus vuosilta 1939–1945

Minerva Aarnio

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Minerva Aarnio

Turva teillä tietämättömillä. Suomen evakkolasten turvallisuuskokemus vuosilta 1939–1945

Sivumäärät: 31

Tässä tutkielmassa tutkin evakkolasten turvallisuuskokemuksia vuosilta 1939–1945. Tarkemmin tutkin, kuinka asutukseen, perustarpeisiin ja ihmissuhteisiin liittyvät kysymykset vaikuttivat evakkolasten kokemukseen fyysisestä ja emotionaalisesta turvasta.

Alkuperäisaineistonani käytän teosta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia*, joka on koottu vuonna 2010 ja sisältää sotien jälkeen 1900- ja 2000-luvulla kirjoitettuja muistelmia. Evakkolapset ovat kirjoittaneet muistelmia vapaamuotoisesti, minkä vuoksi ne sisältävät runsaasti erilaisia kokemuksia niin sota-ajalta kuin vuosilta sen jälkeen.

Lähestyn laadullista tutkimustani sisällönanalyysin kautta hakemalla muistelmista asutukseen, perustarpeisiin ja ihmissuhteisiin liittyviä toistuvia teemoja, joiden kautta analysoin niiden vaikutusta evakkolasten turvallisuuskokemukseen. Evakkolasten yksilöllisiä tilanteita ja lähtökohtia vertailemalla luon laajemman kokonaisuuden muistelmista, jotka sisältävät yleisesti hyvin moninaisia kokemuksia.

Tutkimuksessani turvallisuutta vahvistavana tekijänä nousee kokemus jatkuvuudesta ja ennakoitavuudesta, kun taas epätietoisuus ja muutos lisäävät turvattomuuden tunnetta. Erityisesti arjen jatkuvuus, tuttu ympäristö ja pysyvät merkitykselliset ihmissuhteet edistävät kokemusta turvallisuudesta. Emotionaalinen turva taas usein ylitti fyysisen turvallisuuden, kun ne olivat ristiriidassa keskenään. Mikään yksittäinen tekijä kuitenkaan ei suoraan luo tai poista kokemusta turvallisuudesta, sillä turvallisuuden tunne on subjektiivinen ja usein moniulotteinen.

Avainsanat: Evakkolapsi, evakkomatka, turvallisuuskokemus, talvisota, jatkosota, Lapin sota

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimuskysymys ja tutkielman rakenne	4
1.2	Tutkimuskirjallisuus ja -metodi	6
2	Asutus ja suoja	8
2.1	Evakkoon lähtö ja väliaikainen asutus	8
2.2	Pysyvä asutus luo jatkuvuutta	10
2.3	Kodin merkitys ja koti-ikävä	12
3	Perustarpeiden riittävyys	14
3.1	Ravinto ja varustus	14
3.2	Terveystenhoito ja hyvinvointi	16
3.3	Leikki, koulunkäynti ja arjen jatkuvuus	18
4	Sosiaalisten tarpeiden toteutuminen	20
4.1	Perhe tukena ja turvana	20
4.2	Yhteisöltä saa suojaa	21
4.3	Evakkojen vastaanotto uudessa yhteisössä	23
5	Lopuksi	27
	Lähteet	29

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys ja tutkielman rakenne

Karjalan ja Lapin evakot, eli ihmiset, jotka ovat joutuneet siirtymään tai pakenemaan kotoaan sodan tai muun uhan edestä, ovat merkittävä osa Suomen historiaa. Arviolta 407 000 karjalaista ja noin 430 000 ihmistä kaikkiaan joutui jättämään kotinsa Neuvostoliiton Suomelta valloittamilta alueilta talvi- ja jatkosodan jälkeen.¹ Lisäksi Lapin sodan aikana yli 100 000 ihmistä evakuoitiin väliaikaisesti Lapin alueelta Ruotsiin ja Pohjanmaalle.² Toisen maailmansodan aikana noin 40 miljoonaa ihmistä, mukaan lukien miljoonia lapsia, pakeni kotoaan Euroopassa, mutta Suomen evakot poikkeuksellisesti joutuivat evakkoon kahdesti lähdettyään ensimmäisen kerran kotoaan talvisodan seurauksena ja uudelleen jatkosodan jälkeen,³ jolloin kodin menetys oli monelle lopullinen. Lapin sotaa paenneet evakot pääsivät sodan jälkeen palaamaan kotiseudulleen menetettyä Petsamoja ja Sallan alueita lukuun ottamatta, mutta saksalaisten sotilaiden harjoittama poltetun maan taktiikka tuhosi monen omaisuuden, mikä teki paluusta hidasta ja vaikeaa.

Sota ja evakuoinnit koskettivat kaikkia suomalaisia, mutta erityisen haavoittuvaisessa asemassa olivat lapset, joiden kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta turvallinen ja vakaa ympäristö on ensisijaisen tärkeää. Käsittelenkin tutkimuksessani sitä, mitkä tekijät vaikuttivat evakkolasten turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksen muodostumiseen. Alkuperäisaineistoni on Kaija Hiilivirran ja Vappu Hietasen toimittama kokoelmateos *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia (2010)*. Muistelmateos sisältää 15 sotien jälkeen 1900- ja 2000-luvulla kirjoitettua muistelmaa, jotka käsittelevät Lapin ja Karjalan evakkojen kokemuksia painottuen vuosiin 1939–1945. Ikähaarukka teoksessa on laaja, sillä nuorin evakko oli talvisodan syttyessä kuukauden ikäinen ja vanhimmat teini-ikäisiä. Muistelmien kirjoittamista ei ole ohjattu millään yhtenäisellä kysymyksellä tai muulla tavoitteella kuin tuoda evakkolasten äänet kuuluviin. Osaa muistelmista ei ole myöskään kirjoitettu juuri tätä teosta varten, vaan ne ovat muistelmateoksen toimittajien puolesta koottu muista lähteistä. Muistelmat ovat siten vapaamuotoisesti kirjoitettuja, minkä takia jokainen niistä pitää sisällään yksilöllisiä kokemuksia evakuoinnin, asutuksen ja evakkojen kohtelun saralta riippuen lapsesta, lähtöpaikasta, tarjolla olevista resursseista ja evakuoinnin päättöpisteestä.

¹ Hakoköngäs 2021, 179.

² Hietanen & Hiilivirta 2010, 18.

³ Aho, et al. 2020, 130.

Koska turvallisuuden kokemus muodostuu monen tekijän summana, käsittelen tutkimuskysymystäni kolmen eri näkökulman kautta, jotka ovat asutus, perustarpeet ja sosiaalinen turva. Valitsemani näkökulmat nousevat selvästi esiin Evakkolapset-ryhmän muistelmissa monimutkaisten tekijöiden, kuten kodin menetyksen, perheen suoman lohdun ja perustarpeisiin liittyvien kysymysten kautta. Ensimmäisenä käsittelen asutusta, koska se on konkreettisin turvallisuuden muoto, joka valtion ja kuntien oli järjestettävä evakoille. Asutuksen kysymys oli myös keskiössä itse evakkojen matkassa, mikä tekee siitä olennaisen tarkastelukohdan. Seuraavana käsittelen perustarpeita, joiden toteutuminen oli myös välttämättömyys, mutta asutusta ja suojaa moniulotteisempi tarve. Viimeisenä tutkin sosiaalista turvaa perheen, läheisten ja heidän kaipuunsa sekä heistä eroon joutumisen kautta. Läheiset ovat merkittävä tekijä turvallisuuden tunteessa ja kokemuksessa, minkä toteutumisen eteen valtio pystyi myös tehdä töitä.

Kokemushistoriallisen tutkimuksen kannalta on tärkeää määritellä turvallisuuden käsite, vaikka sille on mahdoton antaa yhtä objektiivista määritelmää. Sen sijaan kokemus henkilökohtaisesta turvallisuudesta on subjektiivinen käsitys siitä, miten turvalliselta tietty ympäristö tai seura tuntuu.⁴ Vaikka koettuun turvallisuuteen vaikuttavat myös objektiiviset tekijät kuten rikollisuustilastot,⁵ psykologisessa tutkimuksessa ei ole huomattu merkittävää korrelaatiota subjektiivisen ja objektiivisen turvallisuuden välillä.⁶ Kuten turvallisuuden kokemuksen muodostuminen, myös siihen liittyvät tunnereaktiot ja kokemukset ovat yksilöllisiä. Turvallisuuden kokemus ei muistelmissa välttämättä tule ilmi kirjaimellisesti turvallisuuden tai turvattomuuden kokemuksen kuvailuna, vaan turvallisuuden kokemukseen kuuluvien tunteiden kautta. Psykologisessa kyselytutkimuksessa turvattomuuden tunne on yhdistetty muun muassa ahdistukseen, liialliseen vastuuseen, stressiin, häpeään, ylivilkkauteen ja tulviviin tunteisiin.⁷ Sen sijaan turvallisuuden tunteeseen on liitetty esimerkiksi kohonnut sosiaalisuus, emotionaalinen vakaus ja tietoisuus.⁸

Kaikki muistelmat on kirjoitettu aikuisiällä vuosikymmeniä sotien jälkeen, mikä on luonnollisesti lähdekriittinen kysymys, sillä vuosikymmenten aikana erilaiset yksityiskohdat ja kokonaiset tapahtumat ovat voineet unohtua tai muistot niistä vääristyä. Osa muistelmista myös perustuu läheisiltä kuultuun tietoon, esimerkiksi yhden kuukauden ikäisen evakkolapsen tapauksessa, mikä vaikuttaa saadun tiedon luotettavuuteen. Lisäksi aikuisena kirjoitettu

⁴ Chekroun, et al. 2024, 1.

⁵ Chekroun, et al. 2024, 1.

⁶ Nilsen, et al. 2004, 71.

⁷ Dowrick, et al. 2025, 14.

⁸ Chekroun, et al. 2024, 5.

muistelma on väistämättä aikuisen näkökulma, vaikka kyseessä olisi lapsuusajan kokemus. Muistelijoiden on ollut aikaa kerätä uusia kokemuksia, käsitellä tapahtunutta ja löytää uusia näkemyksiä, minkä läpi katsoa lapsuuden muistoja. Muistelmissa myös korostuu se, mitä muisteli pitää merkittävänä sen sijaan, että muistelmiin olisi kirjoitettu kaikki olemassa oleva muistitieto. Täten aineistoa ei voi pitää täydellisenä ikkunana lapsen mieleen ja kokemuksiin. Muistelmissa ei myöskään keskitytä nimenomaan turvallisuuden kokemukseen, minkä takia se mainitaan muistelmissa suoraan hyvin harvoin.

Muistelmat ovat hyvin henkilökohtainen lähdeaineisto, koska ne sisältävät yksityiskohtaisia kuvauksia muistelijan omista ajatuksista ja kokemuksista, mutta myös tämän läheisistä ja kasvuympäristöstä. Tästä huolimatta muistelmien kirjoittajat esiintyvät tutkielmassani oikeilla nimillään, sillä muistelmat on julkaistu henkilöiden koko nimellä kaikille saatavilla olevassa teoksessa. Osassa muistelmia tuodaan myös erikseen esille halu jakaa oma tarina ja ylpeys evakkotaustaa kohtaan, mitä pyrin tutkielmassani kunnioittaa. Toisaalta tutkimuksessa on myös hyvä huomioda se, että muistelmat on kirjoitettu julkaistavaksi, mistä on voinut seurata henkilökohtaisimpien yksityiskohtien ja tapahtumien poisjääminen julkaistavasta tekstistä. Muistelmissa ei nouse erikseen esiin saamelaiden evakkomuistelmia, minkä takia rajaan saamelaiden kokemukset tutkimukseni ulkopuolelle.

1.2 Tutkimuskirjallisuus ja -metodi

Evakkojen kokemuksia on tutkittu eri aloilla paljon, mikä kertoo aiheen yleisestä merkityksellisyydestä. Sen sijaan evakkolaiden kokemukset ovat saaneet osakseen vähemmän tutkijoiden huomiota. Evakkomatka ei ollut helppo ja sillä oli kauaskantoiset vaikutukset niin evakkoihin itseensä kuin heidän jälkeläisiinsäkin, minkä takia aihe koskettaa edelleen monia. Hyödynnän tutkielmassani sosiaalipolitiikan professori Heikki Wariksen, Vieno Raitasuon ja Jouko Siiven tuottamaa teosta *Siirtoväen Sopeutuminen. Tutkimus Suomen Karjalaisten Siirtoväen Sosiaalisesta Sopeutumisesta* (1951). Teos käsittelee monipuolisesti karjalaisten evakkojen sopeutumisesta uusille asuinalueilleen hyödyntäen sotien jälkeen teetettyjä yleistiedusteluja osana tutkimusta. Teos on minulle hyödyllinen, koska se syventyy karjalaisten ja paikkakuntalaisten välisiin suhteisiin, mihin historian tutkimuksessa ei olla paneuduttu vastaavalla tavalla.

Kokemushistorian saralla tehdyissä tutkimuksissa on pitkälti ollut keskiössä erityisesti evakkomatkan aikaiset tunteet sekä evakkomatkan aiheuttamat vaikutukset mielenterveyteen, taloudelliseen asemaan ja identiteettiin sodan jälkeen. Historiantutkimuksessa laajemmin sen sijaan on keskitytty suurelta osin valtion ja kuntien konkreettisiin tapoihin järjestää asutus,

huolto ja evakuointi. Evakkojen asutus vaati Suomen valtiolta ja kunnilta suuria ponnisteluja, mikä näkyy myös tutkimuskirjallisuudessa. Evakkojen asutusta ja huoltoa koskevan analyysin tukena käytän Antti Palomäen väitöskirjaa *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen: siirtoväen ja rintamamiesten asutus- ja asuntokysymyksen järjestäminen kaupungeissa 1940–1960 ja sen käänteentekevä vaikutus asuntopolitiikkaan ja kaupunkirakentamiseen* (2011). Palomäen teos on kattava katsaus tapoihin, joilla evakkojen asutuskysymys yritettiin ratkaista, minkä avulla pystyn paremmin kontekstualisoimaan evakkolasten kokemukset.

Koska historian tutkimuksessa ei perehdytä tunteiden ja kokemusten muodostumisen mekanismeihin, hyödynnän tutkielmassani laajasti psykologisia tutkimuksia turvallisuuden kokemuksen muodostumiseen liittyen. Yhdistämällä psykologisen ja kokemushistoriallisen tutkimuksen pystyn laajemmin perehtyä sekä evakkolapsien kokemusten historialliseen kontekstiin, että turvallisuuden kokemukseen vaikuttaviin psykologisiin tekijöihin. Merkittävä psykologinen tutkimus tutkielmani kannalta on Anne Dupuisen ja David C. Thornsien kodin merkitystä käsittelevä tutkimusartikkeli ”Home, home ownership and the search for ontological security” (1998). Psykologista tutkimusta turvallisuuden kokemuksesta on tehty laajasti, muttei Suomen evakkojen tai evakkolapsien kontekstissa.

Koska tutkielmani on laadullinen tutkimus, laajempi tutkimusmetodini on sisällönanalyysi, jonka kautta haen muistelmista toistuvia teemoja asutukseen, perustarpeisiin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyen. Evakkolapset eivät suoraan muistelmissaan kuvaile nimenomaan turvallisuuden tunnetta tai kokemusta, joten muistelmien analyysi näkökulmastani vaatii tarkkaa aineistojen läpikäyntiä, jotta tulkintani voivat olla perusteltuja. Tarkemmin hyödynnän tutkielmassani tyypittelyä, eli muistelmien jakoa tyypeihin yhteisten ominaisuuksien perusteella.⁹ Etsin aineiston muistelmien välisiä yhtäläisyyksiä teemoittain asutuksen, perustarpeiden ja sosiaalisen turvan näkökulmista, joiden pohjalta muodostan yleistyksiä evakkolasten turvallisuuden kokemuksen muodostumisen tekijöistä. Koska kokemukset ovat hyvin subjektiivinen tutkimuskohde, etsin teoksesta riittävästi yhtäläisyyksiä, jotta voin tunnistaa kokemusregiimin, eli säännön, jonka mukaan kokemukset ovat tarpeeksi samankaltaisia jaettavaksi ja ihmisten kesken ymmärrettäviksi.¹⁰ Kokemushistorialle tyypillisen tutkimuksen tapaan käsitellän kokemusta tapahtumana, johon vaikuttaa erilaiset kokemusrakenteet ja konkreettiset käytännöt.¹¹

⁹ Sarajärvi & Tuomi 2018, 77.

¹⁰ Kivimäki & Toivo 2022, verkkoversio.

¹¹ Kivimäki & Toivo 2022, verkkoversio.

2 Asutus ja suoja

2.1 Evakkoon lähtö ja väliaikainen asutus

Muun Euroopan tapaan Suomessa oli laadittu evakuointisuunnitelmia ennen toista maailmansotaa, mutta suunnitelmat olivat puutteellisia eikä niihin ollut selkeästi määritelty esimerkiksi evakkokuljetusten määränpaita.¹² Muistelmissa toistuukin evakkojen epätietoisuus matkan vaiheista ja määränpäästä, mikä vaikuttaa suoraan myös kokemukseen turvasta. Talvisotaa evakkoon lähteneen Lempi Korvan kokemus on esimerkki riittämättömistä evakuointisuunnitelmista, joiden seurauksena kouluikäinen Korva perheineen kymmenien muiden kylän evakkojen kanssa kuljetettiin väliaikaisesti läheiseen luostariin ilman tietoa tulevasta. Korva kuvailee epäselvyyden aiheuttamaa pelkoa, ahdistusta ja epätoivoa, kun evakoille ei annettu informaatiota evakuoinnin etenemisestä, aikatauluista tai kohteesta.¹³ Todennäköisesti nämä seikat eivät olleet evakuoinnin järjestäjilläkään tiedossa, minkä takia informaation sijaan pystyttiin vain vakuutella uuden kuljetuksen saapuvan pian. Vaikka Korvan muistelmissa luostari tarjosi väliaikaisen suojan, se ei yksin riittänyt turvallisuuden kokemuksen luomiseen, vaan epätietoisuus suojan kestosta ja seuraavasta kohteesta aiheuttivat pelon tunnetta. Tietoisuutta ja matkan selkeää etenemistä voidaan siten pitää turvallisuuden tunnetta parantavina tekijöinä.

Epätietoisuudesta ja puutteellisista suunnitelmista huolimatta evakkoon lähdettiin erilaisten valtion ja kuntien järjestämien kulkuvälineiden turvin riippuen käytettävissä olevasta välineistöstä ja lähtöpaikasta. Evakot siirrettiin pohjois- ja itärajalta länteen,¹⁴ minkä takia osa evakoista saattoi viettää pitkiäkin aikoja erilaisissa kulkuvälineissä. Muistelmissa kulkuvälineitä vaivasi tungos, petien puute ja yleinen epämukavuus, sillä suurin osa niistä oli tarkoitettu muuhun kuin ihmisen siirtoon. ”Ne olivat pimeitä, kolkkoja ikkunattomia vaunuja ilman mukavuuksia. [...] Tunnelma vaunussa oli alakuloinen ja hiljainen” kuvailee Sisko Savolainen, kun hän muistelee matkaansa härkävaunussa.¹⁵ Epämukavuudesta huolimatta kulkuvälineisiin ei yhdistetä turvattomuutta. Sen sijaan kulkuväline vei pois turvattomalta alueelta samalla tarjoten fyysisen suojan muun muassa kylmiltä sääolosuhteilta. Matkan sujuva jatkuvuus taas toi selkeyttä, etenemisen tuntua ja ennakoitavuutta, mikä oli muistelmissa turvallisuuden kokemuksen kannalta merkittävämpää kuin kulkuvälineen olosuhteet. Epävarmuutta ja pelkoa

¹² Sallinen-Gimpl 2006, 12.

¹³ Lempi Korva, ”Talvisodan evakkotaival Tervolaan” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 33–34.

¹⁴ Hiilivirta 2010, 9.

¹⁵ Sisko Savolainen, ”Erään evakkotytön tarina” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 43.

syntyikin erityisesti silloin, kun matkateko jostain syystä hetkellisesti pysähtyi esimerkiksi pommitusten tai evakuoinnin epäselvän järjestelyn takia.

Korva kertoo muistelmassaan hänen äidillään olleen oma evakuointisuunnitelma, joka keskeytyi, kun lotta käski heidät autoon muiden evakoiden kanssa.¹⁶ Korvan kokemus on esimerkki siitä, kuinka evakkoon lähtö ja määränpää eivät aina olleet evakon päätettävissä. Evakkojen rajallinen autonomia evakuoinnin yhteydessä on toistuva teema muistelmissa, mutta tässäkin on nähtävissä vaihtelua. Osalla evakoista oli mahdollisuus asettua sukulaisen luokse, kuten Raili Penttilän perheellä, joka asutti tämän pappansa mökille.¹⁷ Evakkolapset, joiden perheillä oli mahdollisuus muuttaa sukulaisen tai tuttavien luokse asumaan, kuvailivat kokemustaan pääosin positiivisesti. Esimerkiksi Penttilä kuvailee kokeneensa olonsa tietyllä tapaa liiankin turvalliseksi, koska papan mökillä ei voinut nähdä pommituksia, vaikka hän myös kaipasi kotiin.¹⁸ Tuntemattomaan ympäristöön asettuminen pakon edessä sen sijaan aiheutti enemmän negatiivisia kokemuksia, koska silloin syntyi herkemmin ristiriitoja asunnon omistajien kanssa, minkä lisäksi ennalta vieras ympäristö on vaatinut enemmän sopeutumista.

Asutuksen osalta monen evakkolapsen evakkomatkaa tai sen alkua maalasi väliaikaisuus. Eri-tyisesti talvisotaan ajoittuvat evakkolasten muistelmat sisältävät runsaasti muuttoa väliaikaisesta asutuksesta toiseen. Muun muassa Marjatta Lampela kertoo muistelmissaan muutoista toisensa perään evakossa talvisodan aikana. Vaikkei Lampela erikseen kuvaile turvattomuuden tunnetta, hän kertoo kokeneensa elämän hieman alkaneen hymyillä, kun pysyvämpi asuinpaikka löytyi Savonlinnasta.¹⁹ Lampelan mielialan kohentumiseen vaikutti todennäköisesti myös perheen yhdessäolo ja asuinpaikan löytyminen läheltä Karjalaa, mutta nämä positiiviset muutokset eivät olisi jääneet yhtä pitkäkestoisiksi ilman pysyvää asuinpaikkaa. Vaki-
tuinen asuinsija luoksin jatkuvuutta, tietoisuutta tulevasta sekä antaa mahdollisuuden rakentaa uusia rutiineja ja ihmissuhteita. Jatkuva muutos taas tekee erityisesti vakaata kasvu-ympäristöä tarvitsevalle lapselle vaikeaksi sopeutua yhteen paikkaan ja tilanteeseen, jonka ympärille voisi muodostaa rutiineja ja kokemuksia, joiden ympärille kokemus turvallisesta ympäristöstä voisi muodostua.

¹⁶ Korva 2010, 32.

¹⁷ Raili Penttilä, ”Olen Karjalan evakko” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 87.

¹⁸ Penttilä 2010, 86.

¹⁹ Marjatta Lampela, ”Lapsuusmuistoja Karjalasta ja elämää sen jälkeen” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 82–84.

Kuten evakkomatkalle tyypilliset kulkuvälineet, myös ensimmäisenä asutuksena toimineet ja väliaikaiseksi tarkoitettut yleiset tilat olivat usein täynnä ja olosuhteiltaan epämurkavia. Esimerkiksi Hannu Mörsky kuvailee muistelmassaan tehdashallin olleen asutuksena lämmin, muttei rauhallinen,²⁰ kun taas Saara Mustonen muistelee lempipaikkansa olleen verhon takana piilossa asuessaan perheitä täynnä olevassa elokuvateatterissa.²¹ Muistelmissa evakkolapset eivät kuitenkaan kuvaile suoranaisten turvattomuuden, pelon tai ahdistuksen tunteita, vaikka väliaikainen asutus on ollut epämurkava ja rauhaton. Ihminen on huono kestämiään epävarmuutta, minkä takia turvattomuutta ei herättänyt epämieluisat olosuhteet, vaan väliaikaisuus, epätietoisuus ja tulevan tuntemattomuus. Tätä tulkintaa tukee psykologinen tutkimus, joka on muun muassa todennut epävarmuuden sietämättömyyden vaikuttavan kokemukseen ympäristön turvattomuudesta, mikä taas vaikuttaa negatiivisesti mielenterveyteen.²² Toisessa tutkimuksessa taas todetaan stressin olevan ensisijainen reaktio epävarmuuteen, koska epätietoisuuden sietämättömyys on ratkaiseva tekijä selviytymisen kannalta, sillä uhan puutos ei tarkoita turvallisuuden läsnäoloa.²³ Evakkolapset ovat siten voineet kokea väliaikaisenkin asutuksen turvalliseksi, kun se tarjosi tarpeeksi vakautta ja ennalta-arvattavuutta.

2.2 Pysyvä asutus luo jatkuvuutta

Talvisodan päätyttyä aluemenetyksiin, sotaa pakenevista evakoista tuli siirtoväkeä, jolloin evakkoja koskevasta asutuskysymyksestä ja huollosta tuli aikaisempaa pysyvämpiä ongelmia. Suomen valtiolla oli myös tällöin vastuu evakkojen asuttamiseen liittyvistä järjestelyistä. Vastuu siirtoväestä siirtyi tuolloin siirtoväen huollon keskukselle²⁴, jonka johtajana toimi Urho Kekkonen. Rauha ja sen hinta oli tullut koko Suomen kansalle, mutta erityisesti kotinsa menettäneille karjalaisille pettymyksenä, jota Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto helpotti ilmoittamalla yksimielisesti, että siirtoväelle järjestetään asutus supistuneeseen Suomeen.²⁵ Kekkonen linjasi siirtoväellä olevan oikeus suojaan sekä ylläpitoon, minkä lisäksi Karjalan väestön kustannuksella ostetun rauhan korvaisi se väestönosa, jonka omaisuus oli säilynyt.²⁶ Valtiollinen linja evakkojen suhteen oli siten selkeä, mutta se ei riittänyt muodostamaan

²⁰ Hannu Mörsky, ”Jaakkimalaisen evakkolapsen muistelmia” 2010 teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 95.

²¹ Saara Mustonen, ”Lapin sotaa pakoon Muurolasta” 2010 teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 63.

²² Assaf, et al. 2025, 10.

²³ Brosschot, et al. 2016, 31.

²⁴ Hietanen 1982, 115.

²⁵ Hietanen 1982, 116.

²⁶ Palomäki 2011, 113.

evakkolapsille kokemusta turvallisuudesta, vaan se syntyi riippuen valtion konkreettisista tavoista järjestää sopiva ja pysyvämpi asutus evakoille.

Siirtoväki asutettiin pääasiassa yksityistalouksiin eli osaksi yksityisen perheen kotitaloutta, mikä erosi esimerkiksi Keski-Euroopan käytännöistä.²⁷ Ne perheet, joihin evakot asutettiin, eivät voineet vaikuttaa asutuspäätökseen. Aihetta muistelee Korva kuvaillessaan kuinka evakkojen asuttajilta ei kysytty ottaisivatko nämä evakot vastaan vai ei, mikä joskus aiheutti ristiriitoja evakkojen ja heidän asuttajien välillä.²⁸ Tästä huolimatta yksityistalouksissa asumiseen liitetään muistelmissa enemmän positiivisia kuin negatiivisia tunnekokemuksia, jotka ovat myös yhteydessä turvallisuuden kokemuksen syntymiseen. Esimerkiksi Sisko Savolainen suoraan kuvailee elämänsä olleen turvallista ja rauhallista asuessaan Tornionjoen varressa osana yksityistaloutta.²⁹ Yksityistalouksissa evakkolapset pääsivät elämään tavalla, joka oli heille tutumpi kuin suuret leirit, jotka olivat yleensä rauhattomampia ja ympäristönä epätavallisempia. Yksityistaloudessa oli myös mahdollista luoda positiivisia siteitä evakkoja asuttaneen perheen jäseniin, joilta saattoi saada niin henkistä kuin fyysistä tukea. Näiden seikkojen kautta yksityistaloudet muodostivat ympäristön, jossa oli paremmat edellytykset evakkolapsille kokea olonsa turvallisiksi ja välttää epävarmuuden ja pelon kokemuksilta.

Yksityistaloudet eivät kuitenkaan olleet ainoa pysyvän asutuksen muoto, sillä osa evakoista asutettiin myös erilaisilla leireillä. Kristiina asutettiin siskonsa Tellervon kanssa Ruotsiin evakkoleirille, josta he yhdessä pakenivat takaisin Suomeen, koska he kaipasivat perhettään eivätkä olleet missään vaiheessa tietoisia evakkomatkan kulusta.³⁰ Evakkoleirille jääminen aiheutti siten enemmän epäsuoraa turvattomuutta epävarmuuden ja läheisten suhteiden puutteen muodossa kuin Suomeen palaamiseen liittyvät riskit. Evakkoleirit mielletäänkin yleisesti huonommaksi asuinvaihtoehdoksi kuin yksityistaloudet. ”Onneksemme ohitimme suuret evakkoleirit ja pääsimme Agnäksen turvalliseen kyläyhteisöön...” kuvailee Vappu Hietanen kokemustaan, kun hän saapui evakkomatkan asutukseensa.³¹ Asutuksen olosuhteet eivät siten olleet täysin yhdentekeviä, vaikka erityisesti väliaikaisen asutuksen kohdalla niiden merkitys pienenee. Pysyvän asutuksen kohdalla päinvastoin olosuhteilla on korostuneempi merkitys,

²⁷ Palomäki 2011, 111.

²⁸ Korva 2010, 34.

²⁹ Savolainen 2010, 44.

³⁰ Kaija Hiilivirta ”Miksi se vuosi 1944–45 oli niin vaikea” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 72.

³¹ Vappu Hietanen, ”Evakkomatkamme Ruotsiin” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 70.

mikä näkyy muistelmissa toiveena vaihtaa asuinpaikkaa tai vaihtoehtoisesti halukkuutena pysyä viihtyisässä asuinpaikassa. Yksikään asutusmuoto ei kuitenkaan aiheuta yksiselitteisesti joko turvallisuuden tai turvattomuuden tunteita, mutta yleistilat ja leirit aiheuttivat selkeästi ristiriitaisempia tuntemuksia kuin yksityistaloudessa asuminen.

Asunnon omistus onkin tutkimuksessa linkitetty turvallisuuden ja vakauden kokemukseen, kun taas vuokraamista pidetään riskialttiimpana.³² Evakkolapset eivät voineet ikänsä puolesta vaikuttaa perheen asuintilanteeseen normaaleissakaan oloissa, mutta siitä huolimatta oman perheen omistaman kodin vakaus, pysyvyys ja ennakoitavuus heijastuu myös evakkolasten kokemuksissa suhteessa asutukseen. Positiivisimmat kokemukset asutuksesta ja kodista evakkolapsilla oli, kun perheellä oli selkeä paikka, jota kutsua kodiksi. Evakkolasten vanhemmat myös usein tähtäsivät kodin omistukseen, joko palaamalla kotiin jatkosodan aikana tai hyödyntämällä pika-asutuslakia ja maanhankintalakia. Evakon oma koti toi evakkolapsille enemmän autonomiaa ja mahdollisuuden sulkea muu maailma pois, mikä Dupuisin ja Thornsinkin kyselytutkimuksen mukaan vaikuttaa positiivisesti turvallisuuden kokemukseen.³³

2.3 Kodin merkitys ja koti-ikävä

Asutustoiminnasta huolimatta erityisesti talvisodan aikana ja vielä sen jälkeen monet evakot elivät tilapäisissä oloissa kokien irrallisuutta ja kodittomuutta, johon vaikutti monen kohdalla perheen hajaantuminen.³⁴ Evakkomatka mullistikin monen evakkolapsen käsitystä kodista ja sen menetyksestä. Koska evakkolapset ovat yksilöitä, heillä on myös yksilöllinen näkemys kodista. Kristiinan ja Tellervon muistelmat korostavat juuri perheen painoarvoa syynä paeta Ruotsista takaisin Suomeen, mikä näkyi muun muassa vanhempien kaipuuna paluumatkan aikana.³⁵ Kodin merkitys ei siis ollut pelkästään fyysinen suoja tai asuinpaikka, vaan läheiset ihmiset. Dupuis ja Thorns teettivät kodin merkityksestä kyselytutkimuksen, jonka yhtenevä ajatus kyselyssä oli se, ettei kotia osteta, vaan se tehdään.³⁶ Tämä sama ajatus näkyy muistelmissa, joissa perheen ja läheisten läsnäolo nousee esille turvallisuutta edistävänä tekijänä, vaikka asuinympäristö olisi puutteellinen tai jopa vaarallinen.

Koti-ikävään myös muistelmissa yhdistetään muistot ja kokemukset. Dupuisin ja Thornsinkin teettämässä kyselytutkimuksessa korostuikin kodin omistamisen lisäksi perheen ja asuntoon

³² Dupuis & Thorns 1998, 31.

³³ Dupuis & Thorns 1998, 30.

³⁴ Hietanen 1989, 244.

³⁵ Hiilivirta 2010, 72–74.

³⁶ Dupuis & Thorns 1998, 31.

liitettyjen muistojen merkitys.³⁷ Kotiin liittyviä muistoja luodaan perheenjäsenien kesken sekä kotiin liitettyjen toimintamallien ja rutiinien kautta, mitä tukee ontologisen turvallisuuden käsite. Sosiologi Anthony Giddensin ontologisen turvallisuuden määritelmän mukaan turvallisuuden kokemus on vakauden tunnetta, joka muodostuu rutiinien ja minäkertomusten kautta.³⁸ Kotiin yhdistettyjä rutiineja ja rituaaleja on muun muassa perhe-elämä, juhlat kuten syntymäpäivät, puutarhan hoito ja vuodenaikojen vaihtelu tutussa ympäristössä.³⁹ Muistelmassa näkyvät erityisesti ympäristöön ja luontoon liittyvät teemat, jotka on vahvasti liitetty muun muassa erilaisten kotitöiden tekeminen, mutta myös vapaa-aikaan ja leikkiin kuten järven uimiseen.⁴⁰ Nämä rutiinit muodostivat käytäntöjä, joiden jatkuminen ja säilyminen olivat turvallisuuden kokemuksen kannalta merkittäviä. Kotiin liitetyt tavat ja kokemukset ovat myös osa identiteettiä, minkä takia kodin menetys on osuma myös evakkolapsen minäkuvalle, mikä näkyy osalla evakoista elinikäisenä juurettomuuden kokemuksena.

Kodin asuinolosuhteet eivät myöskään merkanneet, kun sinne tuli mahdollisuus palata. Noin 67 prosenttia Karjalan väestöstä palasi takaisinvaltatuille alueille kevääseen 1944 mennessä⁴¹, mikä kertoo karjalaisten voimakkaasta halusta palata kotipaikalleen. Huolimatta sodan lopputulokseen liittyvästä tietämättömyydestä, paluumuuttajat alkoivat rakentaa uudelleen elämää takaisinvalloitetuilla alueilla, minkä seurauksena monen elämä palasikin rauhanajan mukaisiksi.⁴² Edes tuhoutuneet kodit eivät estäneet evakkoja palaamasta kotiseuduilleen. Kristiina ja Tellervo perheineen palasivat kotiinsa, koska se oli koti, huolimatta sen olosuhteista.⁴³ Hannu Mörsky taas kuvailee muistelmissaan, kuinka Karjalassa asuttiin jatkosodan ajan pommituksista ja pelosta huolimatta.⁴⁴ Muistelmien pohjalta voidaan tulkita, että kodin merkitys ylitti erilaiset turvallisuuteen negatiivisesti vaikuttavat fyysiset tekijät. Tulkintaa tukee aiemmassa tutkimuksessa Brosschotin ja muiden esiin tuoma ajatus, jonka mukaan turvallisuus ei synny automaattisesti uhan puuttuessa.⁴⁵ Siten kotipaikan merkitys, arjen ennakoitavuus ja pysyvyys loivat osalle niin merkittävän positiivisen turvallisuuskokemuksen, että se ylitti muun muassa pommituksiin ja miinoihin liittyvät vaarat.

³⁷ Dupuis & Thorns 1998, 30.

³⁸ Von Wirth 2025, 3.

³⁹ Dupuis & Thorns 1998, 34 & 35.

⁴⁰ Savolainen 2010, 43.

⁴¹ Ahokas 2004, 99.

⁴² Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 54.

⁴³ Hiilivirta 2010, 74.

⁴⁴ Mörsky 2010, 95.

⁴⁵ Brosschot, et al. 2016, 31.

3 Perustarpeiden riittävyys

3.1 Ravinto ja varustus

Psykologi Abraham Maslow julkaisi vuonna 1943 teorian, jonka mukaan ihmistä motivoi hierarkkiset perustarpeet kuten turvallisuus, rakkaus ja nälkä, joiden puutteellisuus motivoi ihmistä toimimaan.⁴⁶ Perustarpeet kuten ravinto, sopiva vaatetus ja terveydenhuolto ovatkin keskeisessä osassa evakkolasten turvallisuuden kokemuksen muodostumista ja hyvinvointia. Siirtoväen huoltaminen oli poikkeuksellisen suuri ja haastava hallinnollinen tehtävä evakoiden suuren määrän takia, sillä kahdeksasosa Suomen kansalaisista tarvitsi evakuointien takia huoltoa, vaikka tilanne helpottui hetkellisesti välirauhan ja jatkosodan aikana.⁴⁷ Suomi tasapainotteli resurssien jaossa sodan, kotirintaman tarpeiden sekä evakkojen huollon välillä, mikä näkyi elintarvikepulana ja säännöstelyinä. Perustarpeet toteutuivatkin vaihdellen riippuen siitä mihin evakko asutettiin ja mikä oli evakon mahdollisuus turvata oma toimeentulo.

Evakkoon lähtö tapahtui useimmiten yllättäen erityisesti siviiliväestön näkökulmasta esimerkiksi siitä syystä, etteivät viranomaiset halunneet aiheuttaa levottomuutta.⁴⁸ Kun Karjalaa talvisodan päättymisen jälkeen evakuoitiin, väestön turvaan saamisen toteutuminen oli ilmiselvä seikka, mutta runsaasti karjaa ja muuta omaisuutta jäi jälkeen, vaikka paljon arvokasta saatiin myös pelastettua.⁴⁹ Määräys oli, etteivät evakot saaneet ottaa mukaansa enempää kuin pystyivät kantamaan tai mahduttamaan ajoneuvoonsa, sillä pelkkiin tavarakuljetuksiin ei talvisodan aikana ollut kulkuneuvoja.⁵⁰ Evakot joutuivat tekemään vaikeita päätöksiä ja arvioimaan mikä on välttämätöntä tai muuten tarpeeksi merkittävää ottaa mukaan sekä mitä olivat valmiita jättämään jälkeen. Evakkolapset eivät olleet vastuussa näistä päätöksistä, mutta vanhempien tekemät valinnat varustuksen suhteen vaikuttivat suoraan evakkolapsiin.

Fyysinen turva muodostui sellaisesta omaisuudesta, joka tarjosi esimerkiksi lämpöä tai taltutti nälän. Evakkolasten muistelmissa ruoan ja vaatteiden merkitys on suuri, mistä kertoo lukuisat maininnat mukaan otetuista tavaroista ja ruoan saatavuudesta evakkomatkan aikana. Muun muassa Valtter Jänkälä muistelee heidän ottaneen mukaan vain vaatteita, kuten myös Liisa Karvo kertoo, ettei hänen perheensä saanut ottaa mukaan muuta kuin vähän ruokaa ja

⁴⁶ Akpan & J. Kennedy 2021, 19.

⁴⁷ Palomäki 2011, 110.

⁴⁸ Sallinen-Gimpl 2006, 13.

⁴⁹ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 50.

⁵⁰ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 48.

vaatteita.⁵¹ Korva muistelee olleensa tyytyväinen nuoremman sisaruksensa puolesta, sillä hänelle oli otettu mukaan viltti lämmittämään kylmän matkan ajaksi.⁵² Vaatetukseen ei yhdistetä materiaalista arvoa, mutta vaatteet olivat varsinkin talvisodan ajan pakkasoloissa ilmiselvä välttämättömyys, vaikka erityisesti pienelle evakkolapselle vaatteilla tuskin on ollut suurta tunnepitoista merkitystä turvallisuuden kokemuksen kannalta.

Fyysisen turvan lisäksi emotionaalinen turva on kuitenkin merkityksellinen osa positiivista turvallisuuden kokemuksesta. Lähes kukaan evakkolapsista ei mainitse, että olisivat ottaneet mukaansa muuta kuin fyysisesti tarpeellista. Tähän saattoi vaikuttaa tiukat ohjeet viranomaisilta sekä vanhempien arvio siitä, mikä on välttämätöntä. Marjatta Lampela on yksi niistä harvoista, joka otti mukaansa merkityksellisen ja nimenomaan emotionaalista turvaa tuovan nukan, jota hän kantoi mukanaan läpi koko evakkomatkan.⁵³ Fyysisten objektien merkitys lapselle ja lapsen turvallisuuden kokemuksen muodostumiselle on myös psykologisessa tutkimuksessa tunnistettu ilmiö. Carl S. L. Eisenberg ja muut totesivat tutkimuksessaan, että turva-peitto tuotti jopa yhtä paljon turvaa kuin äidin läsnäolo stressaavassa tilanteessa lievittäen muun muassa lapsen stressitasoa.⁵⁴ Tutkimuksen tapaan, Lampela pitikin nukkeaan tukena sairaalassa, jonne perhe ei päässyt häntä näkemään.⁵⁵ Evakkolasten mukaan ottamat tavarat lisäsivät siten turvallisuuden tunnetta myös silloin, kun ne eivät antaneet fyysistä suojaa.

Valtio oli sotatilalain puitteissa velvoitettu järjestämään asutuksen lisäksi muonitus niille, joita oli määrätty lähtemään kotiseudultaan.⁵⁶ Pääsääntöisesti evakkojen saama ruoka oli vähintään suhteellisen laadukasta huolimatta säännöstelystä tai matkavaiheesta. Evakkolapset muistelevat saaneensa muun muassa hernekeittoa, pullaa, leipää ja erilaisia vellejä. Herkkuna evakkolapset saattoivat mahdollisuuksien mukaan syödä jopa mansikoita, viinirypäleitä ja pipareita. Vaikka ruoan laatu joissakin muistelmissa on heikompi tai vieras evakkolapselle,⁵⁷ yksikään ei muistele suhtautuneensa ruokaan torjuvasti tai negatiivisesti. Sen sijaan ruokaan yhdistetään positiivisia tunnekokemuksia eikä nälkää nähty muistelmien tapauksissa kuin hetkellisesti matkanteon aikoina. Johdonmukaisesti evakkolapset eivät valita ruoan olleen huonolaatuista, mistä voi olettaa, että ruoan riittävyydellä oli laatua suurempi merkitys evakkolasten

⁵¹ Liisa Karvo, ”Muisteluista sumuverhon takaa” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 48.

⁵² Korva 2010, 32.

⁵³ Lampela 2010, 81–85.

⁵⁴ Eisenberg, et al 2000, 327.

⁵⁵ Lampela 2010, 82.

⁵⁶ Palomäki 2011, 134.

⁵⁷ Hietanen 2010, 70.

turvallisuuskokemuksessa. Tämä on linjassa yleisen jatkuvuuden ja ennakoitavuuden positiivisen vaikutuksen kanssa.

Suomessa vallinneen elintarvikepulan ja säännöstelyn taustalla oli muun muassa ulkomaankaupan tyrehtyminen ja sotateollisuuden suuri sekä välitön resurssien tarve jo talvisodan kynnyksellä.⁵⁸ Ruotsissa tilanne oli toisin, minkä takia siellä oli yleisesti ottaen paremmat resurssit ruokkia ja varustaa Suomesta tulleet evakot. Muun muassa Valtter Jänkälän, joka pitää aikansa Ruotsissa elämänsä kulta-aikaa, kuvailee olonsa Ruotsissa olleen ”polleva” Suomessa kärsittyyn säännöstelyyn verrattuna.⁵⁹ Vaikka muistelmissa nousee esiin yleisesti positiivinen kuvaus Ruotsin oloista, Kaija Hiilivirran ja tämän siskon kokemus asettuu vahvasti tätä vastaan. Tammikuussa 1945 siskokset palasivat muistelmien mukaan Suomeen samoissa vaatteissa, joissa olivat lähteneetkin edellisvuoden syyskuussa,⁶⁰ joten he eivät päässeet hyötymään Ruotsin oloista samaan tapaan kuin esimerkiksi Jänkälä. Säännöstely on kuitenkin tehnyt Ruotsin oloista evakoille edullisemmat mahdollistamalla vakaamman ja monipuolisemman resurssien saannin, mikä erityisesti lapsilla on jäänyt mieleen herkkujen kuten piparien ja kaakaon muodossa.

3.2 Terveysthuolto ja hyvinvointi

Yksi tapa, jolla lapsia yritettiin suojata sodan välittömältä kokemukselta, oli lähettää lapset pois Suomesta esimerkiksi Ruotsiin, jossa oli ravinnon lisäksi paremmat terveydenhuollon resurssit.⁶¹ Ruotsin hoidon tasosta ja resursseista kertoo konkreettisesti matalampi lapsikuolleisuus, joka Ruotsissa oli vain 2,1 prosenttia, kun taas Suomessa 13,3 prosenttia.⁶² Kaarina Harrin veli Viljo kärsi vaikeasta sairaudesta, jota Suomessa ei siihen aikaan pystytty hoitamaan, joten Viljo lähetettiin Ruotsiin leikattavaksi. Harri kuvailee tilanteen ja eroon joutumisen olleen perheelle vaikea.⁶³ Saara Mustosen pikkusisko Kerttu sen sijaan lähetettiin viranomaisten päätöksestä Ruotsiin hoidettavaksi, mikä aiheutti erityisesti äidille suurta surua.⁶⁴ Perheet saattoivat siten kokea turvallisemmaksi lähettää lapsi pois perheen luota, koska erkaantumisen aiheuttama pelko ja epävarmuus olivat pienempi uhka terveydelle kuin lapsen sairaus. Näin ei

⁵⁸ Hietanen 1989, 173.

⁵⁹ Valtter Jänkälä, ”Sotilaspojan evakkoretki vuosina 1944–46” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 68–69.

⁶⁰ Hiilivirta 2010, 72–73.

⁶¹ Räsänen 1984, 86.

⁶² Kaven 1984, 93.

⁶³ Kaarina Harri, Viljo-veljeni – sodan lapsen ja perheen kertomus teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 53–56.

⁶⁴ Mustonen 2010, 63.

kuitenkaan läheskään aina ollut, vaan perhe oli myös merkittävä tuki sairauden sattuessa. Esimerkiksi Penttilän isä teki tälle kainalosauvat polven oireillessa,⁶⁵ kun taas paljon aikaa sairaalassa erossa perheestään viettänyt Lampela kuvailee olonsa olleen toivoton.⁶⁶ Perheen tarjoamaa tukea ja tarvetta pysyä yhdessä, ei kuitenkaan koettu silloin terveydenhuoltoa tärkeämmäksi, kun todennäköisyydet selviämiselle Suomessa olivat tarpeeksi pienet.

Evakoiden terveydenhuollollinen kysymys evakuoinnin aikana otettiin puheenaiheeksi jo ennen talvisotaa. Viipurin läänin maaherra Manner lähetti kirjeen lääkintähallitukselle ja kansainhuoltoministeriölle, jossa hän esitti, että lääkehuoltoa tulisi kiireellisesti järjestää evakointiteiden varsille ja väliaikaisille keskitysalueille.⁶⁷ Mantereen viesti ja evakkolasten kokemukset kertovat, että viranomaiset ottivat terveydenhuollon vakavasti, sillä muistelmien evakkolapset saivat terveyden- ja sairaanhoitoa aina tarvittaessa. Tämä luonnollisesti luo kokemusta turvallisuudesta, kun sairauden tai onnettomuuden sattuessa voi luottaa saavansa tarpeellista hoitoa. Hoidon laatuun tai ympäristöön ei myöskään yhdistetty negatiivisia kokemuksia, vaan päinvastoin. Tuhkarokkoon sairastunut Lampela kuvailee tullessa hemmoteluksi kulkutautisairaalan ainoana tyttönä.⁶⁸ Vaikka sairasteluun yhdistyy väistymättä negatiivisia tunnekokemuksia, hyvä hoito ja henkilökunnan lämmin vastaanotto vaikuttivat merkittävästi turvallisuuden kokemuksen syntyyn.

Toisin kuin fyysiseen terveyteen, mielenterveyden hoitoon ei ollut samanlaisia palveluita sodan aikana tai sen jälkeen. Vaikkei lapsena sitä osannut ymmärtää, osa evakkolapsista kertoivat tajunneensa vanhempana, jälkihuollon, keskustelun ja kokemusten jakamisen merkityksen.⁶⁹ Liisa Karvo kuvailee, kuinka sotien jälkeen tapahtumista puhuttiin, muttei niiden herättämistä tunteista, minkä lisäksi häntä vaivasi sota-aiheiset painajaiset ja niiden aiheuttama kuolemanpelko.⁷⁰ Yleisesti muistelmissa korostuu evakoiden ja evakkolasten vähäiset tunnereaktiot, kun taas vaikenemista ja tunteista puhumattomuutta korostetaan.⁷¹ Puutteellinen mielenterveydenhuolto ja vaikenemisen kulttuuri ovat voineet vaikeuttaa tapahtuneen käsittelyä ja siten luoda turvattomuutta ja pelkoja, vaikka nämä tunteet olisivat ilmenneet viiveellä evakkomatkan päätyttyä tai sota-ajan loputtua. Lapset, jotka yleisesti opettelevat tunne-elämäntaitoja,

⁶⁵ Penttilä 2010, 88.

⁶⁶ Lampela 2010, 83–84.

⁶⁷ Ahokas 2004, 38.

⁶⁸ Lampela 2010, 84.

⁶⁹ Karvo 2010, 52.

⁷⁰ Karvo 2010, 52.

⁷¹ Karvo 2010, 52.

tarvitsisivat erityisesti apua vaikeiden tapahtumien ja traumaattisten kokemusten käsittelyyn, mihin myös evakkomatka ja sota lukeutuvat.

3.3 Leikki, koulunkäynti ja arjen jatkuvuus

Turvallisuuden kokemus ei rakennu pelkästään fyysisistä perustarpeista, vaan yleisellä arjen jatkuvuudella ja tutulla ympäristöllä on merkityksensä. Sosiologi Anthony Giddensin ontologisen turvallisuuden määritelmän mukaan turvallisuuden kokemus on vakauden tunnetta, joka muodostuu rutiinien ja minäkertomusten kautta.⁷² Moni vanhempi evakkolapsi pääsikin työllistymään maatalouden parissa, joka oli suurimmalle osalle myös tutuin ympäristö. Valtter Jänkälä esimerkiksi pääsi Ruotsissa maatalon heinä- ja peltotöihin, sekä ajamaan hevosvaljakkoa, mikä Jänkälästä oli erityisen mukavaa. Jänkälä kertoo nauttineensa ajastaan evakossa suuresti,⁷³ mihin on todennäköisesti vaikuttanut miellyttävä ja rutiininomainen työ. Töiden lisäksi elämään liittyvät juhlat voidaan lukea osaksi arjen jatkuvuutta, mistä esimerkkinä on Kaija Mustonen ja Vappu Hietanen, jotka muistelevat lämpimästi joulunviettoa Ruotsissa.⁷⁴ Evakkolapset, jotka kuvailivat arkisten rutiinien jatkumista, kertoivat yleensä positiivisempia kokemuksia ajastaan evakossa, mitä tukee Giddensin käsitys ontologisesta turvallisuudesta.

Lasten ja nuorten rutiineja määritti paljon myös koulunkäynti. Osalla lapsista oli mahdollisuus jatkaa koulunkäyntiä evakossa, muttei kaikilla. Ne, joille koulunkäynti oli toteutettavissa, kuvasivat muun muassa tulleen ”huolituksi” kouluun,⁷⁵ mikä viittaa lapsen haluun osallistua oppitunneille. Muun muassa Lempi Korva muistelee katsoneensa kaihoisesti paikkakunnan lapsia, kun hänen ja muiden evakkolasten koulunkäynti oli kokonaan keskeytynyt.⁷⁶ Vaikkei Korva kuvaile erikseen ikävöineensä juuri koulunkäyntiä, jokin paikkakunnan lapsissa ja näiden rutiininomaisessa elämässä herätti kaipuuta. Koulunkäynti sopiikin hyvin Giddensin ontologisen turvallisuuden tekijäksi, sillä se ei vain luo rutiineja, vaan on myös vahva osa identiteettiä. Koulusta ehtii tulla lapselle tuttu ympäristö, jonka ympärille arki rakentuu, minkä lisäksi siihen liitetään erilaisia tärkeitä ihmissuhteita ja yhteisöjä. Nämä kaikki erilaiset tekijät vahvistavat turvallisuuden kokemusta, minkä takia on luonnollista, ettei koulunkäymiseen ja kouluun liitetä turvattomuutta, ellei kouluympäristössä esiintynyt esimerkiksi kiusaamista.

⁷² Von Wirth 2025, 3.

⁷³ Jänkälä 2010, 68–69.

⁷⁴ Hietanen 2010, 71 & Kaija Mustonen, ”Muistoja lapsuuden evakko- ja sota-ajasta” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 59.

⁷⁵ Mustonen 2010, 61–67.

⁷⁶ Korva 2010, 34.

Psykologisessa tutkimuksessa tutulla ympäristöllä, kuten koululla tai kotipaikalla, on huomattu olevan positiivinen vaikutus ihmisten kokemuksiin. Tutkimuksissa tätä yhteyttä on selitetty tutun asian aiheuttamalla helpotetulla ja sujuvammalla prosessoinnilla.⁷⁷ Valtio pyrki helpottamaan evakkojen sopeutumista asuttamalla evakoita heidän kotipaikkakuntaansa vastaaville alueille. Tätä ei kuitenkaan aina noudatettu, kun tavoitteena oli esimerkiksi suojata suomenruostalaisten kielen säilyminen asuttamalla evakot muualle. Tämän seurauksena karjalaisten pääsyn merelle katkesi, mikä vaikeutti karjalaisten mukautumista uusiin oloihin estämällä tutun elinkeinon, kalastamisen.⁷⁸ Monet evakot hakeutuivat tietoisesti tutuille seu-
duille, esimerkkinä Karjalan maaseudulta lähteneet, jotka hakeutuivat tutun maatalouselinkeinon piiriin.⁷⁹ Evakkolapset eivät pystyneet vaikuttaa asutuksen määränpäähän, mutta hekin hakeutuivat mahdollisuuksien mukaan tuttuihin kokemuspiireihin ja työtehtäviin. Muistelmassa vanhemmat lapset esimerkiksi työskentelivät maaseudun tehtävissä, mikä yhdistettiin pääasiassa positiivisiin tunnekokemuksiin, kun taas nuoremmat lapset leikkivät arjen lomassa.

Leikin kautta lapset pystyivätkin käsittelemään sotatilannetta, mikä linkittyy myös myönteiseen turvallisuuskokemukseen. Muun muassa psykologi Erik H. Erikson on esittänyt teorian, jonka mukaan lapsen leikki on tapa käsitellä ympäristöä luomalla mallitilanteita, jonka kautta todellisuutta voi hallita, kokeilla ja suunnitella.⁸⁰ Muistelmassa usea evakkolapsi kertoo sotalykkien olleen tyypillisiä leikkejä sotavuosina. Leikit saattoivat mallintaa sotatilanteita tai toimia nukkejen välityksellä harjoituksena pommitustilanteesta toimimisesta.⁸¹ Leikin ei kuitenkaan tarvinnut olla sotatilannetta myötäileviä, jotta lapset olisivat kokeneet sen mieltä ylentäväksi. Marjatta Lampela kuvailee sota-aikana leikittyjen hippaleikkien olleen terapeutisia.⁸² Kuten Eriksonin teoria esittää lasten leikkien yhteydestä tosielämän käsittelyyn, muistelmien perusteella myös evakkolapset hakivat turvan ja kontrollin tunnetta leikin kautta. Leikkiminen on myös lapselle tyypillistä käyttäytymistä ja hyväksi hyvinvoinnille myös normaalioloissa, minkä takia myös tavanomaisemmat leikit kuten hippaleikit tai mäenlasku⁸³ talvisin aiheuttivat positiivista mielialaa ja sitä kautta lisäsivät turvallisuuden kokemusta.

⁷⁷ Garcia-Marques, et al. 2016, 7.

⁷⁸ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 67.

⁷⁹ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 150.

⁸⁰ Erikson 1950, 213.

⁸¹ Penttilä 2010, 86.

⁸² Lampela 2010, 85.

⁸³ Savolainen 2010, 43.

4 Sosiaalisten tarpeiden toteutuminen

4.1 Perhe tukena ja turvana

Ihminen on sosiaalinen eläin, joka kaipaa yhteisöä ja läheisiä ihmissuhteita. Kriisitilanteet koskettavat kaikkia, mutta lapset ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa. Tämän takia lapset ovat myös aikuisia riippuvaisempia läheisistään ja ympäröivästä yhteisöstä. Mitä nuorempi evakkolapsi, sitä enemmän lapsi oli erityisesti perheensä, mutta myös yhteisön ja yhteiskunnan tuen varassa. Vaikka evakkolasten muistelmissa on jokaisesta teemasta paljon yhtenäisyyksiä ja eroavaisuuksia, läheisten merkitys ja maininnat ovat yksi johdonmukaisimmista tekijöistä, joita tutkielmassani käsittelen. Koska muistelmissa korostuu mieleen painuneet teemat, perheen merkityksen ja läsnäolon järjestelmällinen maininta kertoo läheisten ihmisten tärkeästä roolista evakkolasten elämässä. Perheen ja läheisten vaikutus suoraan linkittyy myös lapsen kokemukseen turvallisuudesta.

Psykologiaan liitetään sosiaalisen turvallisuuden teoria, jonka mukaan läheiset ihmissuhteet ovat ensisijaisen tärkeitä vastoinikäymisistä selviämislle helpottamalla stressiä ja auttamalla käsittelemään sitä.⁸⁴ Psykiatri John Bowlby määritteli kiintymyskäyttäytymisen läheisyyden ylläpitämiseksi sellaiseen ihmiseen, jonka koetaan selviytyvän maailmassa paremmin.

Bowlby lisäsi, että tämä käytös korostuu, kun lapsi on peloissaan, sairas tai muuten huonovointinen, jolloin huolenpito ja lohdutus koetaan rauhoittavana.⁸⁵ Bowlbyn kuvailema tuen, lohdun ja turvan haku perheeltä, näkyy hyvin muistelmissa. Perhe on yksi tekijä, joka nousee esiin toistuvasti eri konteksteissa turvan tunteen kannalta tärkeämpänä kuin esimerkiksi fyysiset perustarpeet tai asutuksen laatu. Esimerkiksi Tellervo kuvailee äidin turvallisen sylin suojanneen kylmältä, kun siskokset olivat selvinneet pakomatkaltaan Ruotsista Suomeen.⁸⁶ Paljon sairastellut Lampela muistelee päässeensä sairaalassa ollessaan sairaalan puistoon kävelemään äitinsä kanssa.⁸⁷ Molemmissa tilanteissa evakkolapset kaipasivat perheen tuomaa tukea ja turvaa kohdatessa vaikean tilanteen, oli kyseessä sitten evakkoleiri Ruotsissa tai sairastuminen.

Jos joku perheenjäsen joutui erilleen muusta perheestä, se mainitaan muistelmissa, mikä korostaa perheen yhdessäolon merkitystä, sillä muistelmien kohdalla on huomioitava, mikä jää

⁸⁴ Collins & Feeney 2015, 6.

⁸⁵ Bowlby 1982, 5.

⁸⁶ Kaija Hiilivirta 2010, 74.

⁸⁷ Lampela 2010, 82.

mieleen ja koetaan maininnanarvoiseksi. Nykyinen käsitys perheestä eroon joutumiselle eli separaatiolle on se, että lyhytkin separaatio aiheuttaa selviä psyykkisiä vaikutuksia.⁸⁸ Esko Kurtin äidiltä kysyttiin haluaisiko tämä lähettää Eskon Ruotsiin sotalapseksi, mutta tämä kieltäytyi lähettämästä yhtäkään lapsistaan pois, mistä Kurtti on aikuisena ollut kiitollinen.⁸⁹ Raili Penttilä taas epäilee kokeneensa olonsa hylätyksi asuessaan isänsä vanhempien luona, vaikka kyseessä oli turvallisten lähisukulaisten tila kaukana pommituksilta.⁹⁰ Tellervo ja Kristiina osaltaan ottivat valtavan riskin lähtiessään matkustamaan Ruotsista takaisin Suomeen yksin ja viranomaisilta salaa, jotta pääsisivät vanhempiensa luokse.⁹¹ Nimenomaan oman perheen ja yhdessäolon tuoma turva näyttäytyy siten olevan niin merkittävä, että sen saavuttamiseksi jopa lapset itse olivat valmiita ottamaan riskejä, vaikka toisaalta lapset eivät välttämättä aina täysin myöskään ymmärtäneet sodan aiheuttamia vaaroja.

Perhe voi aiheuttaa myös ristiriitaisia tunteita esimerkiksi silloin, kun vanhemmille sisaruksille laskeutui vastuu nuoremmista. Pentti Kortelainen perheen vanhimpana lapsena sai osakseen vastuun nuorempien sisarusten huolehtimisesta. Hän muistelee veljensä Anteron kadonneen hetkellisesti valvonnastaan, mikä aiheutti hänelle stressiä ja huonoa omatuntoa. Aikuisena Kortelainen kuitenkin pohtii, oliko vaatimus sisarusten huolehtimisesta kohtuuton.⁹² Myös Saara Mustonen kokee kantaneensa huolta ja vastuuta sisaruksistaan liittämättä siihen positiivisia tunnekokemuksia.⁹³ Vastuuseen liitetäänkin muistelmissa erilaisia turvattomuuteen liittyviä tunteita kuten huolta, pelkoa ja stressiä, vaikkei kyse ole ulkoisesta uhasta. Vaikka sisarukset olivat rakkaita ja vastuu nuoremmista saattoi jopa luonnostaan asettua vanhimman harteille, se ei ollut turvallisuuden kannalta neutraali kokemus ainakaan itse vanhemmille lapsille. Toisaalta sisarukset olivat toisilleen myös merkittäviä turvanlähteitä, kuten Tellervo ja Kristiina olivat toisilleen olleet vaikealla paluumatkalla Suomeen.⁹⁴

4.2 Yhteisöltä saa suojaa

Vuonna 1951 teetetyssä yleistiedustelussa selvisi, että karjalaiset vierailivat toistensa luona lähes yhtä paljon, huolimatta siitä asuiko lähempänä paikkakuntalainen naapuri. Tämä näkyi

⁸⁸ Räsänen 1984, 86.

⁸⁹ Esko Kurtti, ”Paanajärven poika” teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia* 2010, 37.

⁹⁰ Penttilä 2010, 86.

⁹¹ Hiilivirta 2010, 72–75.

⁹² Kortelainen 2010, 39.

⁹³ Mustonen 2010, 63.

⁹⁴ Hiilivirta 2010, 72–78.

valmiutena kävellä pitkiäkin matkoja toisen siirtoväen edustajan luo, vaikka lähellä asuisi paikallinen.⁹⁵ Tämä kertoo evakkojen voimakkaasta halusta, ellei jopa tarpeesta säilyttää, muodostaa ja ylläpitää suhteita muiden evakkojen kanssa. Yhteisö tarjoaakin monipuolisesti turvaa ja suojaa, mikä oli erityisesti muista riippuvaisille evakkolapsille tärkeää. Tuttu yhteisö saattoi edesauttaa kokemusta turvasta muun muassa ylläpitämällä jatkuvuutta luomalla mahdollisuuksia harjoittaa vanhoja ja tuttuja rutiineja sekä tapoja. Juuri jatkuvuus on ontologisen turvallisuuden kautta merkityksellinen osa turvallisuuden kokemuksen muodostumista.

Huolimatta evakuointien ja lukuisten siirtojen aiheuttamasta maantieteellisestä hajaannuksesta, osa luovutetun Karjalan yhdistyksistä ja seuroista jatkoivat toimintaansa vaikeuksista riippumatta.⁹⁶ Evakkomatka ja evakkous oli myös eräällä tapaa karjalaisia yhdistävä tekijä, koska se loi uuden yhteisön, Karjalan siirtoväen.⁹⁷ Evakkojen oli mahdollista keskenään jakaa evakkokokemus, mikä on todennäköisesti ollut positiivinen tekijä turvallisuuden tunteen kannalta. Evakon identiteettiin liittyen muistelmissa ilmenee kuitenkin ristiriitaisia kokemuksia. Osa koki häpeää⁹⁸, kun taas osalle siitä on muodostunut ylpeyden aihe.⁹⁹ Erityisesti häpeä linkittyy turvattomuuden tunteeseen, kun taas ylpeydestä ja itsevarmuudesta muodostuu helpommin kokemus turvasta. Häpeä myös aiheutti muun muassa Korvan perheen kohdalla haluttomuutta ottaa osaa uuteen yhteisöön,¹⁰⁰ mikä jätti heidät riippuvaisemmaksi evakkojen muodostamasta yhteisöstä.

Yhteisöjen koossapysyminen oli evakkolasten turvallisuuden kokemuksen kannalta myönteinen asia myös siksi että silloin oli enemmän aikuisia, joihin lapsi pystyi luottamaan ja tukeutumaan. Lempi Korva muistelee, kuinka evakkomatkiaan lähdettiin kyläyhteisön kanssa, jonka edustaja Hellberg myöhemmin loi toivoa ja nostatti evakkojen mielialaa, kun evakuoinnin jatkoa odotettiin epätietoisuudessa ja pelossa.¹⁰¹ Kun yhteisö on jo muodostunut, ihmisten voi olla helpompaa ottaa erilaisia rooleja ja vastuutehtäviä, jotka hyödyttävät koko yhteisön pärjäämistä. Tässä kontekstissa Hellberg otti vastuun evakkojen mielentilasta, mikä paransi koko yhteisön turvan tunnetta. Karjalaisyhteisön pysyessä yhdessä myös tuttuja leikkikavereita säilyi pitäen yllä normaaliutta ja rutiinia. Raili Penttilä muistelee, ettei uskaltanut kiintyä

⁹⁵ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 235.

⁹⁶ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 221.

⁹⁷ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 221–222.

⁹⁸ Korva 2010, 35.

⁹⁹ Rauno Talvensaari, Ajatuksia evakkouteen liittyen teoksesta *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapsetryhmän muistelmia* 2010, 47.

¹⁰⁰ Korva 2010, 35.

¹⁰¹ Korva 2010, 33.

paikkakuntalaisiin, koska kaverit vaihtuivat jatkuvasti eri evakkomatkan vaiheiden aikana.¹⁰² Lampelalla sen sijaan säilyi Arto-kaveri kotoa evakkomatkalta, vaikka asutus eri paikkoihin myöhemmin erotti parivaljakon.¹⁰³ Vaikka evakkolapset pystyivät useimmiten luomaan paikkakuntalaisia kavereita, evakkolapset siitä huolimatta hakeutuivat toistensa seuraan. Tähän on voinut vaikuttaa muun muassa ennakoitavuus, jatkuvuus ja tutut rutiinit, joiden vaikutus turvallisuuden tunteeseen on hyvin johdonmukainen.

Evakkolapset eivät olleet pelkästään yhteisön passiivisia jäseniä, vaan myös aktiivisia toimijoita osana yhteisöä eikä nuoremmista sisaruksista huolehtiminen ollut ainoa yhteisöllinen vastuu, joka saattoi laskeutua evakkolapsien harteille. Muistelmissa vanhemmat teini-ikäiset evakkolapset värvättiin erilaisiin työtehtäviin, joiden oli tarkoitus palvella valtiota, evakkoyhteisöä tai heitä asuttavia paikkakuntalaisia. Pääsääntöisesti työntekoon liitettiin muistelmissa positiivisia tunnekokemuksia, josta esimerkkinä on Jänkälä, joka kuvailee touhunneensa tilan isännän kanssa peltotöissä.¹⁰⁴ Lapsille saatettiin muistelmien mukaan antaa myös yksittäisiä tehtäviä, joiden suorittaminen jollain tapaa tuki evakkojen matkaa. Esimerkiksi Lempi Korva lähetettiin väliaikaisena suojana toimivasta luostarista Anjan kaveriksi soittamaan puhelu Anjan perheelle, jonka oli tarkoitus hakea evakot luostarista.¹⁰⁵ Evakkojen turvallisuuden kokemuksen kannalta oli tärkeää saada tieto tulevasta avusta, mutta epäselväksi jää, miksi vastuu tiedonhausta laskeutui kahdelle lapselle. Korva muistelee pelänneensä matkalla luostarilta rakennukselle, jossa puhelin oli,¹⁰⁶ mikä kertoo yhteisön edun menneen tässä tilanteessa lasten oman turvan tunteen edelle.

4.3 Evakkojen vastaanotto uudessa yhteisössä

Jako paikkakuntalaisten ja evakkojen välillä syntyi talvisodan ensimmäisten evakkojen saapussa osaksi uutta yhteisöä, mikä loi jännitteitä, joita ei aiemmin näiden yhteisöjen välillä ollut.¹⁰⁷ Talvisodan alkaessa suhtautuminen evakkoihin oli pääasiassa suopea, koska tilanteen uskottiin olevan väliaikainen¹⁰⁸, mutta asetelman voitiin nähdä vaihtuvan siirtoväen asutuksen muuttuessa pysyväksi kysymykseksi talvisodan päätyttyä. Kokemukset yhteisöön sopeutumisesta ovat muistelmissa yksilölliset, sillä siihen vaikuttaa monet eri tekijät, jotka riippuvat niin

¹⁰² Penttilä 2010, 91.

¹⁰³ Lampela 2010, 82.

¹⁰⁴ Jänkälä 2010, 68.

¹⁰⁵ Korva 2010, 33.

¹⁰⁶ Korva 2010, 35.

¹⁰⁷ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 198.

¹⁰⁸ Palomäki 2011, 112.

evakoista kuin uudesta yhteisöstäkin. Vaikka puhutaan yleisesti Karjalan tai Lapin evakoista, myös näiden ryhmien sisällä on paljon erilaisia yhteisöjä omilla tavoilla ja tottumuksillaan kuten myös niiden asuinalueiden välillä, joihin evakot asutettiin.

Evakot haluttiin sijoittaa tuttujen luonnonolosuhteiden ja ympäristön lisäksi uskonnollisesti ja kielellisesti vastaavaan yhteisöön.¹⁰⁹ Waris kuvailee teoksessaan, kuinka karjalaisia asutettiin eri puolille Suomea. Hän muotoilee sanomansa ikään kuin Lounais-Suomeen, Pohjois-Savoon ja Keski-Suomeen päästiin, kun taas Pohjois-Pohjanmaalle, Hämeeseen ja Pohjois-Karjalaan jouduttiin esimerkiksi tiheän asutuksen, erilaisen uskonnollisen vakaumuksen tai tapakulttuurin takia.¹¹⁰ Wariksen kuvailu on kiinnostava, koska muistelmissa samanlaista jakoa voi huomata. Erityisesti Pohjois-Pohjanmaan alueelle asutettujen evakkolasten muistelmiin useammin liitetään negatiivisemmat kokemukset yhteisön vastaanoton suhteen kuin muihin alueisiin, vaikkei mikään alue ollut evakoille yksiselitteisesti hyvä tai huono.

Paikkakuntalaisten yhteisön hyväksyessä evakot jäsenekseen, se näkyi selvästi evakkolasten henkisessä ja fyysisessä hyvinvoinnissa. Lapset ja nuoret tarvitsevat yleensä enemmän seuraa kuin esimerkiksi vanhukset, mikä evakkolasten ja -nuorten kohdalla näkyi suurempana määränä paikkakuntalaisia ystäviä iäkkäämpiin ihmisiin verrattuna.¹¹¹ Moni evakkolapsi muistelee, kuinka paikallisten lasten kanssa leikittiin, mistä esimerkkinä on Sisko Savolainen, jolla leikkikavereista ei ollut puutetta.¹¹² Paikkakuntalaiset leikkikaverit olivat evakkolapsille merkittävin ihmissuhde uudessa yhteisössä, vaikkei ainoa. Hietanen muistelee paikallista Mera-muoria, jolle evakot pystyivät esittämään erilaisia pyyntöjä,¹¹³ mikä on esimerkki luottavasta aikuisesta uudesta yhteisöstä. Hyvästä vastaanotosta seurasi myös fyysisiä hyötyjä, sillä evakkolapsista kertoo saaneensa vapaaehtoisilta paikallisilta resursseja kuten vaatteita ja ruokaa. Vappu Hietanen muistelee ruotsalaisen yhteisön olleen evakkoja kohtaan huolehtivaisia ja lämpimän ystävällisinä, mikä näkyi muun muassa vaatteiden lahjoituksena ja yhteisenä joulun juhlintana lahjoineen.¹¹⁴ Resurssien jako ei ole vain yhteisöllisyyden kautta turvaa luova ele, vaan rakentaa myös luottoa jatkuvuuteen ja resurssien kuten ruoan riittävyyteen.

Vaikka pääosalla muistelmien evakkolapsista oli positiivinen kokemus uuden yhteisön vastaanotosta, selviä poikkeuksia myös oli. 1949 laaditussa yleistiedustelussa noin 40 prosenttia

¹⁰⁹ Palomäki 2011, 119.

¹¹⁰ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 150.

¹¹¹ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 243.

¹¹² Savolainen 2010, 43.

¹¹³ Hietanen 2010, 71.

¹¹⁴ Hietanen 2010, 71.

vastanneista paikkakuntalaisista ei täysin hyväksynyt evakkoja yhteisöönsä.¹¹⁵ Tämä näkyi muun muassa kiusaamisena, jota evakkolapset kohtasivat uudella paikkakunnalla esimerkiksi murteen tai poikkeavan nimen vuoksi.¹¹⁶ Evakkoja kohtaan käytettiin erilaisia haukkumasanonoja kuten ”emakko”, ”siirtolainen” ja ”ryssä”,¹¹⁷ jota Hannu Mörsky sai osakseen muun muassa ryssittelyn ja muuta huutelun muodossa, kuten käskynä palata sinne, mistä tuli.¹¹⁸ Haukkuminen ja suoranainen syrjintä aiheuttavat pelkoa, jonka Jänkälä kuvailee olleen läsnä eläessään evakossa Ylimarkussa Pohjanmaalla.¹¹⁹ Pohjanmaalla olikin erityisen tiukassa ajatus karjalaisten venäläisperäisyydestä¹²⁰, mikä usein oli yksi karjalaisten syrjinnän perusta. Mutta muuallakin evakoita saatettiin kohdella kaltoin. Lempi Korva muistelee erään Tervolan asutuksen isännän naulanneen kaikki tuolit seinään estääkseen evakoilta istumisen, kun yksi tuoleista hajosi Korvan käytössä.¹²¹ On selvää, että paikkakuntalaisten ailahteleva ja ajoittain kohtuuton käytös aiheuttavat erityisesti lapsessa pelon ja epävarmuuden tunteita.

Negatiivinen suhtautuminen ei näkynyt vain henkisenä väkivaltana, vaan myös fyysisenä. Toisen Tervolan asutuksen isäntä heitti Korvan itkuisen pikkuveljen ulos kylmään pakkaseen, kun tämä ei äitinsä rauhoittelusta huolimatta lopettanut itkemistä.¹²² Mörsky taas kertoo tapauksesta, jossa poliisi kävi kolmen karjalaispojan kimppuun pampulla, vei pojat putkaan ja määräsi näille sakot.¹²³ Ajoittain myös oikeusjärjestelmän väliintulo oli tarpeellista, sillä aluemenetykset olivat saattaneet kaksi erilaista kulttuuria vuorovaikutukseen, mikä synnytti viranomaisia vaativia kiistoja.¹²⁴ Mörskyn kuvailema tilanne oli yksi näistä, mutta huolimatta viidestä todistajasta, jotka lausuivat, etteivät pojat olleet humalassa tai aiheuttaneet mitään häiriötä, tuomari määräsi käräjillä poliisien antamien sakkojen jäävän voimaan.¹²⁵ Evakkolapset eivät siis aina saaneet osakseen oikeusjärjestelmän suojaa, vaikka he kokivat väkivaltaa uudessa yhteisössä. Koettu väkivalta ja sen uhka taas epäilemättä aiheuttaa turvattomuutta erityisesti lapsissa, joilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia puolustautua varsinkaan aikuisia vastaan.

¹¹⁵ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 210.

¹¹⁶ Ilonen 2006, 201.

¹¹⁷ Sallinen-Gimpl 2012, 28.

¹¹⁸ Mörsky 2010, 94–95.

¹¹⁹ Mörsky 2010, 96.

¹²⁰ Palomäki 2011, 112.

¹²¹ Korva 2010, 34.

¹²² Korva 2010, 34.

¹²³ Mörsky 2010, 97.

¹²⁴ Hietanen 1989, 243.

¹²⁵ Mörsky 2010, 95–96.

Kokemukset Suomen ruotsinkielisillä alueilla olivat muistelmissa harvassa, sillä Pääministeri Paasikivi ajoi läpi lakiesityksen, jonka perusteella siirtoväkeä ei voitu asuttaa ruotsinkieliselle alueelle.¹²⁶ 1949 teetettiin yleistiedustelu, jossa siirtoväeltä ja paikkakuntalaisilta kysyttiin, olisiko ollut oikeudenmukaista asuttaa siirtoväkeä ruotsinkielisille alueille. Osa siirtoväestä ei kyselyn mukaan kokenut ruotsinkielisille alueille asuttamista evakkoja kohtaan oikeudenmukaisena erilaisen kielen sekä suomenruotsalaisten paikkakuntalaisten epäystävällisyyden, kylmäsydämyksen ja vastenmielisen asenteen takia. Osa kuitenkin koki ruotsinkielisten pakotetun velvollisuuttaan Suomen kansalaisina.¹²⁷ Yksi harvoista ruotsinkieliselle alueelle asutetuista oli Hannu Mörsky, jonka kokemus oli pääasiassa negatiivinen sisältäen niin fyysisistä kuin henkistäkin väkivaltaa.¹²⁸ Yleistiedustelun vastaukset ja Mörskyn kokemus yhdessä kertovat, että suomenruotsalaisille alueille asuttaminen voitiin kokea evakoille turvattomammaksi, sillä siellä esiintyi muuhun Suomeen verrattuna enemmän evakkoja syrjivää toimintaa.

Ruotsiin asutetuilla evakoilla sen sijaan oli muistelmissa pääasiassa positiivinen kokemus, josta poikkeavat ainoastaan siskokset Tellervo ja Kristiina, jotka asutettiin leirille ruotsalaisyhteisön sijaan.¹²⁹ Ruotsalaisiin kyläyhteisöihin asutetut evakkolapset jakavat muistelmissa kokemuksen pääsystä osaksi paikallisyhteisöä ongelmitta. On mahdollista, että osatekijänä on tilanteen väliaikaisuus, jolloin ruotsalaisten oli mahdollista suhtautua evakkoihin hetkellisinä vieraina. Jatkosodan jälkeen asutetut Karjalan evakot tuli asuttaa pysyvästi, kun taas enemmistö Lapin evakoista pääsi palaamaan Ruotsista kotiinsa. Luonnollisesti Ruotsissa ruotsia puhuvat eivät myöskään ole kielivähemmistö, minkä takia suomen kielen puhumista ei välttämättä koettu samanlaisena uhkana kuin Suomen ruotsinkielisillä alueilla. Kaija Mustonen muistaa Ruotsissa omaksuneensa uuden kielen nopeasti, koska kaikki ympärillä puhuivat ruotsia.¹³⁰ Vappu Hietanen taas muistelee, ettei erilainen kieli ollut lapsille ongelma, mutta vanhemmat kärsivät kielimuurista,¹³¹ mikä on vaikeuttanut aikuisten osallistumista uuteen yhteisöön. Lasten oli siten aikuisia helpompi leikin lomassa mukautua erikieliseen yhteisöön, mikä helpotti sopeutumista. Näin ruotsalainen yhteisö muodosti tilanteen ja ympäristön, joka tuki evakkolasten turvallisuutta tekemällä helpoksi osallistumisen uuteen yhteisöön, joka myös avusti evakkolapsia niin henkisesti kuin fyysisesti.

¹²⁶ Palomäki 2011, 237–239.

¹²⁷ Waris, Raitasuo & Siipi 1951, 152.

¹²⁸ Mörsky 2010, 94–98.

¹²⁹ Hiilivirta 2010, 72.

¹³⁰ Mustonen 2010, 59.

¹³¹ Hietanen 2010, 71.

5 Lopuksi

Tutkimukseni perusteella evakkolapsien turvallisuuden kokemuksen muodostuminen on monisyinen ja subjektiivinen ilmiö. Turvallisuus on usein ristiriitainen tunne, koska samaan aikaan ihminen voi kokea niin turvallisuutta kuin turvattomuuttakin samaan tekijään liittyen. Turvallisuuden tunne ei myöskään ole aina kirjaimellista turvattomuutta jotain määriteltävissä olevaa uhkaa kohtaan, vaan turvattomuutta aiheuttava elementti voi olla hyvinkin abstrakti, tiedostamaton ja jopa huomaamaton. Turva tai turvattomuus ei myöskään aina näyttäydy ihmisessä juuri mainittuina kokemuksina, vaan erilaisina toimintamalleina ja tunteina, joita ihminen ei välttämättä itsekään tiedostaen yhdistä suoraan turvaan tai sen puutteeseen. Vaikka tutkimukseni tunnistaa turvallisuuskokemuksen monimutkaisuuden, tutkimukseni tuo esiin myös tiettyjä johdonmukaisuuksia niissä tekijöissä ja tilanteissa, jotka turvallisuuden kokemiinseen vaikuttavat.

Fyysisillä olosuhteilla kuten ruoan ja asutuksen laadulla on merkityksensä, mutta turvallisuutta ei voi tutkimukseni perusteella yhdistää yksiselitteisesti materiaaliseen turvaan kuten suojaan, ravintoon tai muihin fyysisiin resursseihin. Sen sijaan materiaalista turvallisuutta käsitellessä erilaiset aineettomat tai sosiaaliset tekijät vaikuttivat evakkolasten turvallisuuden kokemuksen muodostumiseen. Aineettomista tekijöistä jatkuvuus on tutkimukseni perusteella yksi merkittävin turvallisuutta lisäävä tekijä, joka myös läpäisee jokaisen tutkimukseni näkökulman. Niin asutuksen, perustarpeiden kuin yhteisön ja ihmissuhteidenkin kohdalla jatkuvuus loi turvallisuutta ennakoitavuuden, tuttuuden ja rutiinien kautta, kun taas muutos ja tulevaisuuden arvaamattomuus lisäsivät turvattomuutta.

Perheellä ja läheisillä oli evakkolasten turvallisuuden kokemuksen kannalta selvästi korostettu merkitys, joka useimmiten ylitti muut turvallisuuteen vaikuttavat tekijät kuten suojan ja muut fyysiset perustarpeet. Perheen lisäksi niin vanha kuin uusi yhteisö olivat näkyvässä roolissa evakkolasten turvallisuuden kokemuksessa. Vanha yhteisö toi mukanaan jatkuvuutta, rutiineja, jaettuja kokemuksia, yhteisen kulttuurin ja ennestään tuttuja ihmisiä lapsista aikuisiin. Uusi yhteisö sen sijaan oli oma toimijansa, johon evakot pystyivät rajallisesti vaikuttamaan. Uusi yhteisö saattoi ottaa evakot osakseen tai olla ottamatta, millä oli väistämätön vaikutus evakkolasten konkreettiseen turvallisuuteen sekä sen kokemukseen. Kumpikin yhteisö vaati evakkolapsilta myös vastuunkantoa ja toimijuutta. Vastuu saattoi aiheuttaa evakkolapsissa huolta, mutta usein evakkolapsi sai sitä kautta myös mielekästä tekemistä rutiinien ja töiden muodossa.

Tapauksissa, joissa fyysisen turvallisuuden ja emotionaalisen turvallisuuden toteutuminen olivat ristiriidassa, lopputulos oli muistelmissa vaihteleva. Niin evakkolapset kuin heidän vanhempansa olivat valmiita ottamaan vaarallisiakin riskejä, jotta joku toinen turvallisuuden osa-alue toteutuisi. Erityisesti, kun kyse oli kotiinpaluusta tai perheen yhdessäolosta. Kun kyseessä oli sairastuneen lapsen terveys ja fyysinen hyvinvointi, se painoi enemmän kuin perheen ja lapsen emotionaalinen hyvinvointi, jolle perheen yhteiselo oli erittäin tärkeä asia. Perheet saattoivat siten tilannekohtaisesti arvioida, mitä olisivat valmiita tekemään, jotta emotionaalinen tai fyysinen turvallisuus toteutuisi.

Evakkolasten ja yleisesti lasten kokemuksiin keskittyminen tutkimuksen saralla on tärkeää, koska tutkimuksen keskiössä on useimmiten aikuiset ja aikuisten kokemukset. Vaikka tutkimukseni muistelmien on kirjoitettu aikuisten näkökulmasta vuosikymmeniä lapsuudenkokemusten jälkeen, ne ovat ikkuna lapsen mieleen ja näkökulmaan. Lapset ovat yksi yhteiskunnan haavoittuvaisin ja muista riippuvaisin ihmisryhmä, jota erilaiset turvallisuuskysymykset ja poikkeustilanteet kuten sota koskettavat eniten ja omalla erityisluonteellaan. Tästä syystä keskittyminen juuri lasten turvallisuuskokemukseen kriisitilanteissa on tärkeää. Ymmärtämällä, mikä aiheutti turvattomuutta ja sen lieveilmiöitä, niitä voidaan ehkäistä nykypäivän kriisitilanteissa. Aiemmassa tutkimuksessa evakoiden ja evakkolasten sopeutumista uuteen asuinalueeseen on tutkittu paljon. Myös evakkolasten mielenterveyttä ja poikkeustilanteesta jääneitä traumoja on tutkittu, muttei turvallisuuden kokemuksen kautta. Turvallisuuskäsitelmä voisi kuitenkin kaivata laajempaa ja syvällisempää tutkimusta, minkä takia mielenkiintoista tutkimustietoa voisi saada tutkimalla evakkolasten suhdetta turvallisuuteen ja sen tekijöihin aikuisiällä. Tutkimustietoa tästä aiheesta olisi mahdollista hyödyntää esimerkiksi evakointisuunnitelmien teossa ja yleisesti kriisitilanteisiin varautuessa.

Aineistoni muistelmien tarkoitus ei ole turvallisuuden kokemuksen muistelu, vaan yleisesti evakkolapsen tarinan kertominen sellaisena, kuin hän on sen halunnut kertoa. Tästä huolimatta erilaiset turvallisuuden teemat ovat selkeästi läsnä evakkolasten kokemuksissa. Nämä kokemukset eivät kuitenkaan jääneet vain sota-aikaan tai lapsuuteen, vaan evakkomatka oli monella elinikäinen taival, jonka aikana turvallisuus, koti ja oma identiteetti saivat uusia merkityksiä. Sodan ja lukuisten suomalaisten evakkomatkat eivät mullistaneet vain yhden sukupolven elämää, vaan ovat vaikuttaneet myös seuraaviin sukupolviin, minkä takia aihe on tärkeä. Koska evakkomatkalta ei ole yhtä päätöshetkeä tai vain yhtä sukupolvea, jota se jollain tapaa koskettaisi, tutkijoiden katseen voisi suunnata myös lähemmäs nykyhetkeä, jotta saadaan selville, kuinka syvän jäljen evakkojen turvallisuuskysymys tosiallisesti jätti.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Hietanen Vappu, Hiilivirta Kaija: *Kertomuksia lapsuutemme ajalta – Evakkolapset-ryhmän muistelmia*. Lapin Yliopisto. Rovaniemi 2010.

Tutkimuskirjallisuus

Aho, Lauri, et al.: The Resettlement and Subsequent Assimilation of Evacuees from Finnish Karelia during and after the Second World War. Digital histories: Emergent approaches within the new digital history (pp.129-147). Helsinki University Press, 2020 <https://hup.fi/reader/chapters/pdf/10.33134/HUP-5-8> [haettu 1.2.2026].

Ahokas, Osmo: *Karjalan Kannaksen Evakuointi. Evakuointisuunnitelmat 1922–1944 ja evakuointien karu todellisuus*. Pilot-kustannus Oy, 2004.

Akpan Ben & Kennedy J. Teresa: *Science Education in Theory and Practice. An Introductory Guide to Learning Theory*. Springer Nature Switzerland AG, Sveitsi 2021. [10.1007/978-3-030-43620-9](https://doi.org/10.1007/978-3-030-43620-9) [haettu 23.3.2026].

Assaf, Melyssa, et al.: Mediating effect of intolerance of uncertainty between feeling of unsafety and depression/ well-being among a sample of Lebanese adults. *Archives of Public Health* 83(62), 2025. [10.1186/s13690-025-01551-1](https://doi.org/10.1186/s13690-025-01551-1) [haettu 21.3.2026].

Bowlby John: Attachment and loss: Retrospect and Prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664–678. Lontoo 1982. [10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x](https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x) [haettu 26.3.2026].

Brosschot F. Josh, et al.: The default response to uncertainty and the importance of perceived safety in anxiety and stress: An evolution-theoretical perspective. *Journal of Anxiety Disorders* 41, 2016. [10.1016/j.janxdis.2016.04.012](https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2016.04.012) [haettu 24.3.2026].

Chekroun, Peggy, et al.: How safe are we? Introducing the multidimensional model of perceived personal safety. *Personality and Individual Differences* 224, 2024. [10.1016/j.paid.2024.112640](https://doi.org/10.1016/j.paid.2024.112640) [haettu 22.3.2026].

Collins L. Nancy & Feeney C. Brooke: New Look at Social Support: A Theoretical Perspective on Thriving through Relationships. *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 2015. [10.1177/1088868314544222](https://doi.org/10.1177/1088868314544222) [haettu 27.3.2026].

Dowrick Christopher, et al.: The sense of safety theoretical framework: a trauma-informed and healing-oriented approach for whole person care. *Frontiers in Psychology*. 2025. [10.3389/fpsyg.2024.1441493](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1441493) [haettu 21.3.2026].

- Dubuis, Anne & C. Thorns, David: Home, home ownership and the search for ontological security. *The Editorial Board of The Sociological Review*, 1998. [10.1111/1467-954X.00088](https://doi.org/10.1111/1467-954X.00088) [haettu 21.3.2026].
- Eisenberg S. L. Carl, et al.: The Presence of Security Blankets or Mothers (or Both) Affects Distress During Pediatric Examinations. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(2), 322-330. The American Psychological Association, Inc. 2000. [10.1037//0022-006x.68.2.322](https://doi.org/10.1037//0022-006x.68.2.322) [haettu 21.3.2026].
- Erikson H. Erik: *Lapsuus ja yhteiskunta*. Alkuteos: Childhood and society (1950). Suom. Esko Huttinen. Gummerus, Jyväskylä. 1982.
- Garcia-Marques, Teresa, et al.: Familiarity increases subjective positive affect even in non-affective and non-evaluative contexts. *Motivation and Emotion*, 40(4). Springer Science & Business Media, New York 2016. <https://doi.org/10.1007/s11031-016-9555-9> [haettu 27.3.2026].
- Hakoköngäs, Eemeli: Karjalan evakot Suomen historian oppikirjoissa: kolme näkökulmaa 1940-luvulta 2010-luvulle. Toimittaja Satu Grünthal, Kristiina Korjonen-Kuusipuro: *Diasporan Viipuri Muistojen kaupunki sotien jälkeen*. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki 2021. [10.47564/vskst.113668](https://doi.org/10.47564/vskst.113668) [haettu 1.2.2026].
- Hietanen, Silvo: *Kansakunta sodassa 1. Sodasta sotaan*. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1989.
- Hietanen, Silvo: *Siirtoväen pika-asutuslaki 1940. Asutuspoliittinen tausta ja sisältö sekä toimenpano*. Historiallisia tutkimuksia. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1982.
- Ilonen, Anneli: Koulunkäynnin katkeilu tuotti opinnälän. Toimittaja: Anne Kuorsalo, Saloranta Iris: *Evakkotie*. Gummerus, Jyväskylä 2006.
- Kavén, Pertti: Suomalaisten lasten evakuointi Ruotsiin toisen maailmansodan aikana. Toimittaja Marianne Kahnert, David Pitt, Ilkka Taipale.: *Lapsi ja sota*. Alkuteos: Children and war (1983). Suom. Hurskainen Kai, Koskinen Harri & Puumalainen Jouni. Gummerus, Jyväskylä. 1984.
- Kivimäki Ville & Toivo Raisa Maria: Kokemuksen historia. Toimittaja: Mirkka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen, Tuomas Tepora. *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus Oy, 2022. Julkaisun verkkoversio <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523457393> [haettu 1.4.2026].

- Nilsen, Per, et al.: Making sense of safety. *Injury prevention: journal of the International Society for Child and Adolescent Injury Prevention*. 10. 71–3. 2004.
[10.1136/ip.2004.005322](https://doi.org/10.1136/ip.2004.005322) [haettu 25.3.2026]
- Palomäki, Antti: *Juoksuhaudoista jälleenrakennukseen*. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2011.
- Räsänen, Eila: Evakuoitujen lasten kokemuksia. Toimittaja Marianne Kahnert, David Pitt, Ilkka Taipale.: *Lapsi ja sota*. Alkuteos: Children and war (1983). Suom. Hurskainen Kai, Koskinen Harri & Puumalainen Jouni. Gummerus, Jyväskylä. 1984.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko: Kokemustiedot täydentävät historiaa. Toimittaja: Anne Kuorsalo, Saloranta Iris: *Evakkolapset*. Gummerus, Helsinki 2012.
- Sallinen-Gimpl, Pirkko: Turvaa sodan jaloista. Evakuoinnit 1939–1944. Toimittaja: Anne Kuorsalo, Saloranta Iris: *Evakkotie*. Gummerus, Jyväskylä 2006.
- Sarajärvi Anneli & Tuomi Jouni: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 2018.
- Von Wirth, Timo: Ontological (in)security and sustainability transitions: A theoretical perspective and future research prospects. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 57. Frankfurt University of Applied Sciences. Germany 2025.
<https://doi.org/10.1016/j.eist.2025.101042> [haettu 22.3.2026].
- Waris Heikki, Raitasuo Vieno Jyrkilä Kyllikki & Siipi Jouko: *Siirtoväen Sopeutuminen. Tutkimus Suomen Karjalaisten Siirtoväen Sosiaalisesta Sopeutumisesta*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1951.